

Гайдамацький рух.

Гайдамацький рух виник в Наддніпрянщині у 18 ст. Перші згадки про гайдамаків в офіційних документах відносяться до 1717 року, в народі їх ще інколи називали бурлаками. Ці загони, як і загони опришків, діяли у прикордонній смузі, на кордоні Російської і Польської держав, базувалися вони у Чорному лісі (залишки цього лісового масиву донині існують між містами Смілою, Кам'янкою та Чигирином). Звідси вони здійснювали свої напади на садиби шляхти та жидів-орендарів. Це була своєрідна форма протесту проти подальшого закріпачення селян та подальшої польської колонізації Правобережної України.

Гайдамацькі ватаги формувалися за козацькою структурою – це були військові формування (часто вони налічували до 300-500 осіб), на чолі яких стояв виборний отаман, інколи і осавул. Перше велике повстання гайдамаків відбулося у 1734 році. Боротьба селян проти польської шляхти набрала значних розмірів. Повстанський рух охопив Брацлавщину, Поділля, частину Волині і дійшов до Львова. На чолі повстанців стояв сотник Верлан, який був начальником міліції князя Любомирського. Боротьба тривала до 1738 року, коли повстанські загони були знищені поляками, а сам Верлан подався у Молдавію.

Наступне велике повстання гайдамаків відбулося у 1750 році. Воно охопило райони Брацлавщини, східного Поділля і Київщини. Гайдамаки здобули міста Умань, Вінницю, Фастів. Але через рік повстання стало слабшати і селяни повернулися до мирного життя. Проте найбільший рух охопив Правобережну Україну у 1760-х роках. Окрім соціальних та економічних причин додалися ще й релігійні. Поляки примушували православних переходити в уніатство, що викликало значний спротив місцевого населення. Загострення протистояння призвело у 1768 році до вибуху повстання, яке згодом отримало назву Коліївщина. Гайдамаки збиралися в лісовому урочищі Холодний Яр. До кінця квітня зібралося 700 запорожців та близько 300 мешканців Правобережжя – селян і козаків надвірних міліцій. Отаманом був обраний Максим Злізняк (народився на поч. 40-х років 18 ст. в селі Медведівка (тепер Черкаська обл.). У травні гайдамаки вирушили з Холодного Яру на Жаботин, Смілу, Черкаси, Корсунь, Умань. В Умані на їх бік перейшов сотник надвірної міліції Потоцьких Іван Гонта (рік народження невідомий; народився в с. Росішки, Черкаської обл., страчений поляками у 1768 році). Місто впало, а повсталі вчинили погром полякам та жидам. Тут було скликано раду, на якій М.Залізняка обрано гетьманом, а І.Гонту – Уманським сотником. Захоплену територію поділено поділено за козацьким звичаєм на сотні, як було колись за гетьмана Хмельницького.

У липні 1768 року на допомогу полякам прийшли російські війська. Вони оточили табір гайдамаків під Уманню, Гонту і Залізняка було заарештовано, а з ними ще близько тисячі гайдамаків. Частину повстанців разом із І.Гонтою було передано польській владі. Після суду і тортур їх було страчено, відважного ватажка також. Частину, в тому числі і М.Залізняка, було вивезено до Києва (їх забрали як підданих Російської імперії). Після суду та тяжких катувань Залізняка та інших повстанців було відправлено на довічну каторгу у Сибір на Нерченські рудники.